

Б а й д а.

Степанъ Петровычъ Корніенка йшовъ до-дому зъ уряду, зъ канцеляріі въ губернському мисти Н. Хочъ мисто Н. було и въ пивночно-схидній Велькоросії, але вже и въ його давно зазырнула весна, давно прогнала сніги, повисувала калюжи та багна и наробыла замись іхъ багато пылу по вулицяхъ. Се останне дуже не подобалося Степанови Петровычеви: поки перейшовъ винъ до-дому, його ротъ, нисъ, уха були повни того поганого сирого пылу. Степанъ Петровычъ и такъ натомывся за своїми офиціяльними паперами, а тутъ ище сей пыль! Хочъ бы швидче въ хату та вмыться!

Ось нарешти той провулокъ, де винъ жыве, ось и будынокъ майора Путылова, що въ його Степанъ Петровычъ наймає кватирю. Звісно, краще було бъ не наймати іи, а маты свій власный будынокъ; але жъ Степанъ Петровычъ чоловикъ ще молодий (37-й рикъ йому), та й рангъ його невелыкий: тильки „столона-чальныкъ“ канцеляріі, та й годи. Ну, а якъ же його въ такихъ літахъ и за такимъ рангомъ прыдбаешь будынка? Треба ще послужыты!

Але кватиря въ його не погана: кабинетъ (у йому винъ и спыть), йидальня та витальнія, опричъ хатынки про слугу. Степанъ Петровычъ думає, що чоловикъ має потребу робити, йисти, видпочывать, — ну, й чужу людыну иноди въ себе прывитати. Симъ усимъ вимогамъ и вдовольняе його кватиря.

Винъ пидійшовъ до велького будынку, де винъ має свои „парадни“ двери зъ бlyскучою мідяною таблычкою, и подзвонивъ.

Высокий рудый слуга видчынывъ йому. Степанъ Петровычъ бувъ чоловикъ одынокій, тымъ и не мавъ потребы найматы іншыхъ слуговныківъ. Иванъ скынувъ зъ його пальто, и Степанъ Петровычъ пройшовъ у свій кабинетъ, коротко звелившы:

— Вмыватсь!

Холодна вода одволожыла облычча Степанови Петровычеви и мовъ трохы зняла зъ його втомы. Вінь почувавъ себе вже зовсімъ гарно, стоячи передъ свичадомъ та росчисуючи свое коротке темне волосся та чорну невельку бороду, що такъ гарно облямувала його повне облычя. Облычя було чепурне й поважне—таке саме, якъ повинно бути облычя въ людьни, що має стати чымсь бильшимъ въ урядовій іерархії, нижъ теперъ йе.

Росчесавшись Степанъ Петровычъ, надивъ на себе легенъку літню одежу и вийшовъ у йидалню. Степанъ Петровычъ не по люблявъ буты мижъ людьми, тымъ завсигди обидавъ дома самъ. Стиль уже бувъ застеляній билымъ обрускомъ, и на йому парувала гаряча смашна юшка. Харчується Степанъ Петровычъ у господаря домового и—можна сказати—має харчъ дуже добрый.

У смакъ выйивъ Степанъ Петровычъ першу тарилку юшки и вже насыпавъ другу, якъ зненацька вдоволено всміхнувся. Йому згадалося те, що сьогодні трапылось у канцелярії. Чудни, ійбо, люде йе на свити! А ще „правытель канцелярії“! Схотивъ самъ написати важливый паперъ офиціяльный и забувъ пидвесты статі закону.

— Нате,—каже,—Степане Петровычу,—звелить переписати!

Глянувъ—ажъ тамъ таке!..

— Насмілююсь зауважыты,—каже Степанъ Петровычъ,—тутъ промынуто...

— Що?—пытае.

— А отъ,—статі закону тутъ не пидведеніо...

— Яки?

— Та ось,—и росказавъ йому все. Збентежывсь, ажъ засоромився, бидолашний...

— Ахъ, ваша правда!—каже!

А ще „правытель канцелярії“!

И Степанъ Петровычъ, згадуючи все те, зновъ засміявся тыхимъ удоволеннымъ сміхомъ. Вінь бы краще мигъ упорядкувати канцелярію. Та одно його лыхо: не дають йому поступа-

тыся напередъ такъ швыдко, якъ йому хочеться и якъ винъ заробляе. А все тому, що винъ колысь бувъ „штрахованый..

Эге, Степанъ Петровычъ справди бувъ „штрахованый.“ Шиснадцять рокивъ уже помынуло, якъ винъ по неволи пры-йихавъ сюды. Йому не було тоди ще й двадцятьохъ рокивъ,— не далы й университету скінчыты. А за що? Звісно, винъ бувъ такий нерозумный, що мигъ уганяты за тією мрією, але жъ можна було його й помылувати — винъ ще такий молодий тоди бувъ, та й що винъ зробивъ?... Симъ рокивъ жывъ Богъ зна якъ, ажъ покы нарешти дозволено йому взяты урядъ. Зъ того часу вже полекшало, хоча винъ тоди ще порывався йихаты видсиль до-дому. Але сього ще тоди не дозволено було. Ну, потимъ и сю заборону скасовано, та тоди вже самъ винъ не скотивъ. Не варто було, бо тутъ краще було зостатися: вси ти мрії роспорошилися, якъ одъ витру полова, а урядъ, „служба“ зосталися,—се жъ не дурнечка, бо сього не швидко знайдешъ по іншихъ мисцяхъ—поткнися лышь! Та хиба не однаково де „служыты“—чи тутъ, чи дома, въ Харькови? Ну, але все жъ, здається йому, та історія, його мынуле, й доси не дає йому вильно поступатися напередъ.

Усміхъ давно вже зныкъ у Степана Петровича зъ облыччя: винъ не любивъ згадувати про се, бо писля сієї згадки завсігды було йому... оповивало його щось таке—чи то пересердя на себе самого, чи нудьга, сумъ якýйсь... И чого й на що той сумъ? Сього Степанъ Петровычъ зрозумити не мигъ, та навить не хотивъ про се й думати, бо завсігды... А, цуръ йому!...

— Иване! забираі!

Степанъ Петровычъ уставъ з-за столу и пишовъ до кабинету. Тамъ любить винъ одпочыты по обиди на м'якій канапци,— і винъ на те same й купувъ. Такъ гарно: все тило обнима тепло, впокій. Гарно куняты!

Але сього разу Степанъ Петровычъ щось не кунявъ. Якýйсь надзвичайний невпокій обнимавъ його. Видкиля се винъ? Се все ти прокляти згадки! Вони не дають йому спокою. А на що вони? Винъ ихъ давно не бажае, не хоче. Винъ уже давно помуруувавъ муръ промиждо тымъ, що було, и тымъ що йесть. Здавалося, що муръ сей досыть високий. Але жъ мабуть—ни, бо те, що було, не хоче забуватися. Все гирке не швидко забувається, а воно—

правды нигде сховаты—такы гирке було, тяжке! Але жъ мусыть же воно колысь забутыся!

Залевне, мусыть! Якъ бы все пам'ятаты, чого за жыття знаешъ, то...

Ни, зовсімъ розійшовся сонъ.

Винъ знайшовъ книгу, розгорнувъ и почавъ чытаты лежачы. Се бувъ якыйсь юрыдычны трактатъ—Степанъ Петровычъ цикавыться юрыдычными пытаннями (винъ бувъ бы юристомъ, якъ бы скинчывъ университета). Але жъ книгу пысано такою важкою мовою, а по обиди голова такъ погано робыть... Степанъ Петровычъ перегорнувъ одну картку, другу, а потимъ и не помитывъ, якъ книга тыхо впала зъ рукъ на канапу, а самъ винъ заснувъ спокійно, солодко...

Якъ прокынувся Степанъ Петровычъ, то вже смерклося.

— Ото заспавсь!—подумавъ винъ и скочывъ зъ канапы. Винъ згадавъ, шо взявъ зъ канцеляріи до-дому роботу—треба самому расплутаты дуже поплутану справу. А проспавъ ажъ онъ покы!

— Иване! Вмыватысь! Чаю!

На швидку вмывшысь, винъ залюбки выпывъ трь склянки чаю зъ цытрыною й сивъ до свого стôлу въ кабинети.

На двори було вже завсімъ темно, и выдко було якъ зирки мыгтили кризь викна. Але Степанъ Петровычъ не мавъ часу на ихъ дывыться. Винъ пидсунувъ лямпу бlyжче до себе, розгорнувъ паперы й почавъ чытаты. Иноди де-що запысуваць олывцемъ, иноди мурмотавъ соби пидъ нисъ:

— Хытра шельма! Вачъ, якъ пидводыты!

И зновъ почынавъ чытаты, потимъ де-що пысаты. Такъ збигавъ часъ, и Степанъ Петровычъ и не помитывъ, якъ промынуло годыны зо-дви. Ажъ тоди помитывъ, якъ у його трохы заболила спына. Винъ выпроставсь, потягсь. Засыдивсь якъ! Уставъ и пидійшовъ до викна.

Справди те було, чы то тильки такъ здалося Степанови Петровычеви,—але одъ викна мовъ дыхнуло на його щось. Винъ штовхнувъ викно рукою,—воно видчынылося. Запашне весняне повитря обняло всього Степана Петровыча, пройняло йому груды; тыхе зоряне небо глянуло на його зъ высокой высокосты. У сій далекій одъ миського осередку вулыци не чутъ ни гомону, ни гуркоту видъ побвозивъ. Тыхо, гарно...

Степанъ Петровычъ забувъ про свою роботу. Винъ стоявъ и впывався дыханнямъ ласкавои веснянои ночи. И въ грудяхъ у його зробылося такъ гарно... Зовсимъ було бъ гарно, якъ бы щось не защемило тамъ, у грудяхъ такы жъ...

Тыхіі зори... По-пидъ викнамы квитныкъ, и въ йому дватры дерева—яблуня та вышня. Воны цвилы билымъ цвитомъ, и той цвить здавався такымъ гарнымъ пры свити видъ тыхыхъ зиръ. И чого се винъ здається такимъ гарнымъ? Биле та й годи, а гарне!...

Середъ тыхои ночи озвався спивъ. Степанъ Петровычъ пизнавъ спивця. Се сынъ сусидынъ—десь у Петербурзи спивати вчиться, а теперъ до-дому прыйхавъ. Винъ часто спива й спива гарно. Мабуть и въ його въ хати видчынене викно, бо голосъ долынае зовсімъ чисто й выразно. Сливъ Степанъ Петровычъ не розбира, але голосъ у писни гарный. Ось уже й змовкъ. Якъ бы ще! Степанови Петровычеви такъ чомусь схотилося спиву—винъ самъ заспивавъ бы, якъ бы не одвыкъ уже давно. Теперъ уже нема хити самому спивати. А послухати хочеться. Знову почына. Се—видомый романсь. Степанъ Петровычъ не любыть такихъ ричей. Сами выхылясы та выкрутасы—бильшеничого. Ну, дяка Богови—кынувъ не доспивавши.

Степанъ Петровычъ уже хотивъ бувъ одійти отъ викна, але зоставсь. Высоко-высоко знявся чистый голосъ. Одна нота, друга, третя... Що се? Знайоме щось, дуже знайоме и дуже гарне...

Ой пье Байды медъ-горилочку

Та не день, не ничку, та не годыночку...

Ой, що се? Мовъ іскра вогньова пронизала йому все тило. Байды! Винъ знае сю писню... Такъ часто спивавъ... Такъ багато думавъ... Образъ сього Байды такъ выразно колысь малювався йому въ думкахъ. Се бувъ героя образъ, зъ тыхъ героивъ, що свитять яснимъ свитомъ зъ далекого темного мынулого на сьогочасність и пидносять духъ у-гору.

Прышовъ до його царь турецькыj:

„Ой що жъ ты робышъ, Байдо молодецькыj?“

— „Ой пью, царю“...

Який правдывый образъ Козаччыны! Винъ пье-гуляе—чому не пыты й не гуляты? Але жъ надходыть ворогъ, и зъ гультяя робыться герой!...

„Сватай мою дочку та йди царювати!...“

Се вже спокуса!... Ще давно... Бувъ тыхый вечиръ, такый, якъ теперъ... тильки не тутъ. Бувъ у садку гуртъ товарышивъ, и вси спивалы. Спивалы й „Байду“... И потимъ зговорылысь саме про се, про таку спокусу. И винъ сказавъ, що ни одна дивчына-чужоземка не могла бъ йому буты дружыною. И йому тоди згадувалысь одни кари вкраинськи очи... Де вони теперъ?...

„Сватай мою дочку та йди царюваты!...“

Не пиде винъ царюваты, бо не може проминяты свою Україну ни на що. Але жъ винъ зна, що йому за те буде! Запевне, зна! Але муки за ридный край йому краши, нижъ уся та пышна шана й повага видъ чужого народу въ чужій землі.

Ой якъ крыкне царь турецький

Та на свои слугы, слугы молодецьки...

Ось вона, кара! Але жъ солодко терпити іи: 'знаєшъ за що...

Взяли Ба'ду, извязали

Та й за ребро гакомъ, гакомъ зачипали...

Винъ уже не слухавъ, не мигъ слухати. Винъ обхопывъ голову руками и стиснувъ іи такъ, мовъ бы хотивъ роздавыты. Але ту жъ мыть у його все зныклло, згынуло з-передъ очей. Винъ забувъ усе: одна могутня хвыля пидхопыла його й понесла-полынула безъ упыну...

Якъ винъ мигъ такъ думаты? И такъ довго думаты се? Якъ винъ мигъ хочъ на одну хвылыну забуты те, що для його винъ—и тильки для його—повыненъ бувъ жыты? А винъ забувавъ се не хвылыну, не дви, а рокы, рокы!...

Але жъ не видразу винъ забувъ. Винъ мучывся, винъ сподивався. За вищось—винъ и доси на зна, за вищо сâме—запроваджено його сюды, одирвано видъ ридного краю, видъ сим'и, видъ усього дорогоого. Але винъ тоди не занепавъ духомъ. Винъ ждавъ. Чого? А чы винъ самъ знавъ—чого? Тильки воно повынно було буты таке, що видразу могло бъ одминяты все. Винъ ждавъ, и тяжко було ждаты...

Лыстивъ винъ мало мавъ. Иноди пысавъ батько,—але не въ його листахъ мигъ шукаты винъ одповиди на свои пекучи питання. Та батько незабаромъ и вмеръ (матери вже давно не було), дви сестри пишли замижъ и тежъ якосъ не стали пысаты. Та зновъ такы не въ листахъ одъ ихъ винъ мигъ знайты соби розвагы. Булы ще товарыши, друзи—люде, щб малы зъ имъ однакови думки, однакови надії. Та видъ ихъ мало що було: де-кому не можна

було, а де-хто... Усяке було! Але жъ Корніенкови зъ того не лекшало, и ждаты було тяжко, ой тяжко!

Глухи, невыразни звисткы долынулы й до його. Винъ почувъ про кинець семыдесятыхъ рокивъ, почувъ про загальну мовчанку. Булы важки часы... Усимъ ледве можна було дыхаты. Здавалося, що все вмирало, нищо вже не могло жыты. Такъ йому тоди здавалося...

Оттоди вперше ся ганебна думка ввійшла до його въ голову. У нась нема сылы, щобъ досягты свого—нась роздавлять. Ось воно! Винъ клавъ на терезы на одну шалю нашъ убогый духъ, наши линощи, зрадныцтво та неладъ, а на другу—могутно взброену систему. Винъ важывъ се, и друга шаля важко й глыбоко спускалася до долу. И йому въ грудяхъ кыпила тоди злисть, лютисть на себе самого, на ввесь ридный край та народъ за те, що прожывши стилькы викивъ, сей край и сей народъ не мигъ выробыты въ себеничдго—ничого, опричъ безладного, безглаздого отарного духу. О, яки се страшни хвылыны булы и до якого страшного выводу воны довели: надіи нема! Ни, бильше ще видъ того! Не тильки надіи нема, а навить и не варто. Не варто, бо все никчемне, бо ся никчемнистъ, байдужистъ, безладнистъ повыла увесь народъ згоры ажъ до-споду, и не може буты ратунку. Не варто!

А тамъ уже пишло швидко. Тамъ уже не було ніякого впину...

И йому згадалося, якъ винъ самъ соби зрикся свого Есга якъ винъ самъ соби пообицявся служыты мамони и якъ винъ служывъ... И винъ застогнавъ тяжкымъ, страшнымъ стогнаннямъ

Той, що про його писню спивають,—мукъ не злякався, а винъ? Винъ проминявъ усе за якусь тысячу рубливъ щоричньои платы, продавъ за...

За шматъ гнылои ковбасы
У васъ хочъ матиръ попросы,
То виддасте!...

Винъ оддавъ! Що жъ теперъ—винъ? Якъ звуть тыхъ людей, що такъ роблять?

Теперъ ніякъ не звуть, теперъ кажуть, що въ його просто погляди видминылъся, та й годи; а колысь—що тоди, якъ звалы? Хто такъ same зробывъ—продавъ матиръ? — Брюховецький! Якъ звалы Брюховецького?—Зрадныкъ!

. Винъ скрыкнувъ несамово то, страшно и, простягши руки напередъ, трохы не впавъ до долу. Але винъ удержавсь. Хытаючысь, пидішовъ до столу, сивъ...

Винъ просыдивъ деякий часъ не рушаючысь. Йому було холодно, винъ трусывсь. Се було не одъ викна, бо на двори було тепло...

Такъ... Зрадныкъ! И стогнання выхопылося криз сциплени зубы. Що йому теперъ? Зрадныка ридный край не прыме. Винъ не може належаты до чужого kraю, а свій не може його прыняты. Що жъ винъ таке? де винъ истніе? Винъ нигде не истніе, винъ уже вмеръ. Ось чого було йому холодно! Се бувъ смертельны холодъ.

Але жъ винъ ще дума, рахуе. Що жъ йому робыты?

— Що робыты?—промовывъ винъ голосно и самъ злякався свого голосу. А що зробивъ Брюховецький? Брюховецькийничого не зробивъ, бо Брюховецькому зроблено. А йому никтоничого не зробить: теперъ такого не роблять. Але чому жъ не роблять? Хиба зрада вже не зрада? О, нехай бы краще каралы зрадныкивъ найлютійшымы мукамы, нехай бы! А теперъ винъ самъ повыненъ себе скараты...

И винъ зна, що зробиты. Треба тильки докинчыты те, що почалося. Винъ уже вмеръ, але тило ще живе. Ну, винъ повыненъ зовсимъ його покынуты...

Винъ уставъ холодный, зважлывый. Винъ увесь мовъ застыгъ. Винъ выпроставсь и вже простягъ бувъ руку, щобъ одсунуты стиль—тамъ у його лежыть...

Щось сяйнуло йому передъ очыма. Ясни зори свитылыся на высокому неби. Тыхіи зори!...

Винъ упавъ назадъ на свое мисце. Умерты, покынуты все, покынуты ридный край—любый, коханый ридный край! Такъ хочеться дыхаты його повитрямъ, гуляты поглядомъ по широкыхъ степахъ, такъ хочеться—о! якъ хочеться! виддаты себе на работу ридному краеви, ридному народови! Темный, зопсованый сей народъ; прыбытый, здеморализованый сей край, але що до того? Теперь винъ вирить въ идею, въ іи сылу. Хиба може идея не подужаты? Хиба може идея що подужаты—централізація тамъ, чы багнетъ, чы кайданы, чы инквізиція? Все зныкае, тильки идея зостається, тильки вона подужуе и тильки ій треба служыты. И винъ хоче ій служыты, хоче служыты ридному краеви!...

Ридному?... Чы винъ же йому ридный? Адже винъ уже про-
давъ його за шматъ гнылои ковбасы, и нема йому прощення.

Невже нема? О, якъ бы було!...

Винъ скочывъ и кынувсь до викна. Тамъ сялы зирки—

На тыхіи воды,

На ясніи зори—

згадалась йому писня невильныцка. И видразу зашумили въ його
надъ головою вербы, повіяло на його степовымъ витромъ, блы-
снула йому въ вичи Дніпрова хвыля... Якъ пидризаный, упавъ
винъ на викно и зарыдавъ...

Промынувъ мисяць. Швидкий пойиздъ курсько-харьково-азов-
ськои залізыци бигъ на пивденъ. Була ничъ. На платформи ва-
гоновій стоявъ якысь чоловикъ. Винъ стоявъ нерухомо и ды-
вився туды, куды лынувъ пойиздъ—на пивденъ. Винъ мало не
всю ничъ не сходить видсиля. Винъ жде...

Винъ порвавъ зъ усимъ, покынувъ усе и теперъ йиде вид-
аты свое жыття, йиде заробты прощення...

И винъ жде...

А тымъ часомъ ничъ уже мынала. Засирилы туманы. Золо-
тый проминь пронызавъ ихъ и облывъ землю яснымъ свитомъ.
Передъ самотнимъ подорожнымъ розислався степъ, а середъ
його здалека маячило, вызыраючи з-за вербъ зеленыхъ та сад-
кивъ, якесь село. Тоди, оповытый мсгутнимъ радиснимъ почу-
ваннямъ—винъ простягъ упередъ руки; очи йому засялы,
а уста палко шепотили:

— Краю мій! Любый мій! Украино моя!...

1890.

